

6.31x8.57	1/2	עמוד 1	הארץ - כותרת	30/04/2025	93940671-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

צילום: משה מילנר/לע"מ

דרוקמן כן, כצנלסון לא:
הקואליציה דואגת קודם כל
לאנשי שלומה, גם בהנצחה

נעה שפיגל עמוד 10

093940672-0	30/04/2025	הארץ - כותרת	עמוד 10	2/2	26.08×44.83
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

הרב דרוקמן כן, ברל כצנלסון וגולדה מאיר לא: ממשלת ישראל תוקפת גם בחזית עיצוב הזיכרון

לצד ההפיכה המשטרית, הקואליציה מקדמת הנצחה של אישים המזוהים עם המחנה שלה ובולמת יוזמות להנצחת מי שמוזהים עם המחנה השני

נעה שפיגל

מה משותף לרב חיים דרוקמן, לרב עובדיה יוסף ולרבי מלך בכיץ? התשובה הראשונה היא שכולם אנשי דת שמתו. אבל יש גם תשובה שנייה — ממשלת ישׂראל הנוכחית מקדמת בלהט את הנצחתם בציבור. זאת בשׂעה שניסיונות להגדיל את חלקם בתודעה הציבורית של אישים המזוהים עם הצד השני של המׂפה הפוליטי, כמו ברל כצנלסון או גולדה מאיר, דווקא לא צולׂחים. ״החקיקה של הכנסת מעׂניקה הכרה בחשיבות הציבורית של אדם או אירוע, וברור שוו גם אמירה פוליטית: יש לנו את הכוח לעצב את תרבות הזיכרון הרשמית״, אומרת יעל זרובבל, פרופ׳ ללימודי יהדות והיסטוריה ואמריטה באוניברסיטת ראשׂגן רס בניו ג׳רזי. ״ברור שיש פה גי׳סיון לשנות את הזיכרון הרשמי״. ואכן, סקירת יוזמות ההנצחה בקׂדנציה של הקואליציה הנוכחית לא מותירה מקום לספק: לצד ההפיכה המשטרית, ממשלת הימין על־מלא־מלא מושקעת היטב גם בעיצוב ההיסטוריה, או לפחות בשמות שיזכרו בה.

השוואה מעניינת היא המקׂרה המוזר של ראשי הממשלה לשעבר גולדה מאיר ומנחם בגין. היא מונצחת כבר מתוקף החוק שמנציח את כל הנשיאים וראשי הממשלה. הוא מונצח גם מתוקף חוק יי׳עודי לו (שמ׳ כוחו הוקם בירושלים מרכז מנחם בגין) אלא שבקואליציה הנוכחית סברו שבכך לא די ובתחילת אפריל התקבל תיקון לחוק לזכרו, ולפיו ייקבע בלוח השנה יום יי׳עודי בתאריך מותו. זה יכול אירועי זיכרון להנצחה בבסיסי צה״ל, בבתי ספר וכ׳דומה. על פניו, לא בלתי סביר, אלא שיוזמה של מרב מיכאלי (העבודה) ופנינה תמנור־שטה (המחנה הממלכתי) להגדלת הנצחתה של מאיר — בהקמת מרכז לזכרה — נתקלה בקשיים רבים יותר.

השתיים העלו את הצעות החוק שלהן בזו אחר זו בתחילת החודש שעבר (מרץ). אמנם השרה המשיבה מטעם הממשלה, אורית סטרוק, העלתה על נס את אמירותיה של מאיר נגד הפלסטינים, אך החוק לא קודם. לבסוף הוחלט לדחות את ההצבעה למועד אחר, כדי להגיע להסכמות עם הקואליציה. ״בעזרת השם, אנחנו ננסה לנהל משא ומתן, ונראה״, אמרה סטרוק. ״אני מקווה שנגיע לדברים טובים״. הכנסת יצאה בינתיים לפגרה, ומרכז ההנצחה למאיר לא עבר אפילו בקריאה בטרונית.

אבל אם ביחס לראשי ממשלה לשעבר השאלה אינה ״אם״ אלא ״כמה״, מתברר שב־קואליציה שמ׳ם את יהבם גם על הנצחת אישים שמעולם לא לנו במעון הרשמי בירושלים. למשל הרב דרוקמן, מבכירי המנהיגים של הציונות הדתית. כבר בינואר אושרה בקריאה שנייה ושלישית הקמת מרכז להנצחת פועלו ומורשתו (בע־קבות הצעת חוק של ח״כ משה סולומון מהציונות הדתית). בסוף אותו החודש אושרה בקריאה שנייה ושלישית גם הצעת חוק של ח״כ יוסף טייב מש׳ם ואחרים להנצחת זכרו של הרב עובדיה יוסף, לשעבר המ׳נהיג הרוחני של ש״ס. זו תכלול בין היתר יום לזכרו, קיום פער לות חינוכיות וטקסים במוסדות המדינה ופעילויות בבתי ספר. כמו כן היא מאפשרת לעיריית ירושלים להקים תאגיד עירוני שימשש מרכז הנצחה.

אבל פה לא תמו מפעלות ההנצחה של הקואליציה. בפב־רואר אושרה בקריאה טרומית הקמת מרכז להנצחתו של השר לשעבר דוד לוי, ובמרץ אושרה בקריאה טרומית הצעת חוק של עמיחי אליהו וחברי כנסת נוס־פ׳ים להקמת מרכז להנצחת פו־עלו של הרבי מלובביץ׳ ומורשת שושלת תנועת חב״ד. איש דת אחר שעלה על המסלול המהיר להנצחה הוא הרב קוק, שכבר בדצמבר האחרון אישרה הכנ־סת בקריאה טרומית הצעת חוק לצינון יום שנתי לזכרו ולפועלו. הצעת החוק הוז עשויה לג׳רום לגל נוסטלגיה, לפחות ביחס לכוונות שהיו בכנסת הקודמת. בשעתו, דיל פוליטי בין חלקי הקואליציה היה אמור להבטיח שלצד אחד מאבות הציונות הד־תית יונצח גם אחד מאבות תנר־עת העבודה — ברל כצנלסון.

הקואליציה אישרה יום רשמי לזכרו של בגין, אך בלמה יוזמה להרחבת הנצחתה של גולדה מאיר

הח״כ לשעבר ניר אורבך הע־לה את ההצעה הראשונה, שע־ברה בקריאה ראשונה עוד ביוני 2022. זמן לא רב אחר כך, עלתה ההצעה המקבילה של ח״כ גל־עד קריב. אלא שזו נבלמה, לא־חר שרק שלושה חברי קואליציה זכרו לבוא להצביע. זה הסתיים בתיקו 3:3 בלי הכרעה אבל עם לא מעט מבוכה. ההצעה הונחה שוב על שולחן הכנסת הנוכחית, ונותרה שם. ״נתניהו והמשת״פ׳ים שלו משתלטים על ישׂראל בהווה ובעתיד, גם באמצעות שכתוב עב־רה של מדינת ישׂראל״, אומרת ח״כ מיכאלי, מיוזמות החוק לה־קמת מרכז הנצחה למאיר והחוק להנצחת כצנלסון. ״הם יוצרים בכוונה עיוות היסטורי באמצעות הנצחה והאדרה של רבנים ואנשי ימין ובמקביל — מחיקה של המ׳נהיגות ושל החוון שבוכותם קמה מדינת ישׂראל״.

שינוי השיטה

אך האם הגישה הוז של הממשלה הנוכחית כה חריגה? התשובה כנראה מורכבת. ״בשׂנים הראשונות לאחר הקמת

המדינה ממשלות בן־גוריון הק־דישו, במקביל לבניית המוס־דות, לקליטת העלייה ולפיתוח הכלכלי, תשומת לב גם לתחום ההנצחה״, אומר פרופ׳ אמיר גולדשטיין, היסטוריון מתל חי, אוניברסיטה בהקמה. ״הם בי־קשו למסגר באמצעות פעולות ׳מלמעלה׳ את הזיכרון הקול־קטיבי באופן שתאם לתפיסה של תנועת העבודה על תהליך הקמת המדינה״.

גולדשטיין, המתמחה בתו־לדות התנועה הציונית ומ־דינת ישׂראל ובחקר הזיכרון הקולקטיבי הישראלי, ניתח בס־פרו ״גבורה והדרה — עולי הג־דרום והזכרון הישראלי״ את התהליך שבמסגרתו, עם קום המדינה, ״הממשלה פעלה לב־סס את הנרטיב הציוני המרכזי כשבמוקד ניצבת הציונות כתנר־עה המאונת בין חוון לר־יאליזם, מבוססת על אקטיביזם, עלייה והתיישבות המונהגת בידי גרעין חלוצי ציוני־סוציאליסטי. בן־גר־יון ראה באצ״ל ובלח״י תופ־עות שהזיקו למאמץ הציוני, כיוון שהן פעלו כ״פורשים״ וחשש מה־קסם של גיבוריהם״.

ואולם, אף על פי שהנצחת שתי התנועות הללו לא היתה בראש מעייניו של שלטון מפא״י, פרופ׳ גולדשטיין מדגיש שכבר בעשור שלפני מהפך 77 ניתן היה לראות סימנים לעליית הנר־טיב של הימין בזיכרון הישראלי — וגם השפעה שלו על פעולות הנצחה ממשלתיות.

אבל השינוי האמיתי חל עם ניצחון הליכוד בבחירות ההן מז־כירה פרופ׳ זרובבל, שהוציאה בא־חרונה בעברית את הספר ׳מדבר, אִי, חומה — נופים סמליים והפר־ליטיקה של המרחב בתרבות הישראלית׳. ״כשבגין עלה לשל־טון הוא הכניס את הנצחת המח־תרות של הימין (אצ״ל ולח״י)״, היא מסבירה בשיחה עם ״הארץ״, ״אבל הוא ניסה לשמור על צביון ממלכתי״.

מה שנעשה כיום, תחת ממשלת נתניהו, הוא אחר לחלו־טין, אומרת זרובבל. ״ככל כשמ־דובר בהנצחת דמות שמוזוה עם קבוצה בעלת בסיס חברתי צר יותר, הממד הכוחני בולט יותר״, היא ממחישה. ״במקרה של הנ־צחת הרב עובדיה יוסף, מדובר

בדמות מוכרת לכלל הציבור וב־מנהיג שזכה בהכרה רחבה, אבל לרב דרוקמן בסיס צר יותר״. אם תחילה זו היתה מורשת מפא״י, ואחר כך בא התיקון״ של בגין, עכשיו לדברי גו־לדשטיין ״זהו הגל השלישי של התהליך. הבניה מחודשת של העבר הישראלי. בשעה שממשלת בנט־לפיד חתרה לח־זק את ההסכמיות, את המכנה המשותף בין הקבוצות השונות — הממשלה הנוכחית, נמצאת במרוץ נגד הזמן להגביר את אחיות הקבוצות השולטות בה במשאבים כלכליים וסמליים״.

ולא רק זאת, לדבריו, אפשר גם לזהות בשנים האחרונות צביעה של העבר הציוני כיהודי — ״זה תהליך שניתן לראות גם בהוצאת ספרים שמציגים כמה מראשי הציונות, כמו הרצל וטרומפלדור, כקרובים לדת ולמסורת והעלמה של ההקשר החילוני המרכזי בחייהם; הקשר שהיה גם מהותי ואולי אף תנאי יסוד לצמיחת הציונות כתנועה לאומית מודרנית״.

עכשיו, הוא מציין, ״הממשלה מבקשת להדגיש את הרצף מהחברה היהודית המסורתית לציונות. זה בא לידי ביטוי בהענקת תקציבים ניכרים למו־סדות שינציחו אישים מהזרמים הדתיים. אפשר לראות את זה כהוספת נדבך חדש על הישן וצריך לבחון עד כמה זה נעשה על חשבון הנדבכים הקודמים ותוך צמצומם״.

ההנצחה ושברה

ב-1986 חוקק החוק להנצחת נשיאים וראשי ממשלות, ומכר־חו הוקמה המועצה להנצחת זכרם ופועלם של נשיאי ישׂראל וראשי ממשלה. תחילה, קיבלו יחס מיוחד בחקיקה רק ראש הממשלה הראשון דוד בן־גוריון שנקבע כי תיערך לו אוכרה ממלכתית מדי שנה, וכך גם לנ־שיא הראשון בתולדות המדינה חיים ויצמן.

מאז, החלו להיווצר פערים גם בין שאר האישים. כך לדוגמה ב-1997 נקבע יום זכרון ממלכתי לראש הממשלה שנרצח יצ־חק רבין, ונוסף על כך, במסגרת דיל פוליטי, הוקמו לפי חקיקה בשנים 1996 ו-1998 בהתאמה

פסל בן־גוריון ביישוב צוקים, ב־2020. גם הממשלות הראשונות ביקשו למסגר את הזיכרון הקולקטיבי ״מלמעלה״ צילום: אליהו הרשקוביץ

חוקים להקמת מרכזי הנצחה ל־י צחק רבין ולמנחם בגין. אלא שריבוי הנצחות אינו בהכרח סגולה לריבוי אהדה, כפי שלדברי פרופ׳ זרובבל מו־כיח המקרה של רבין. ״היתה אינפלציה בהנצחה שהיתה גם מעוצמת הוועוע שהוא נרצח, וגם משפחתית ופוליטית, וזה לא תרם לחזוקה של רבין אלא יכול להיות שאפילו עורר תגובת נגה. בוודאות זה לא עזר לדמותו לשרוד במעמד של מנהיג ציבורי מעוצמת הוועוע שהיא נרצח, וזה מעל הפוליטיקה״. לדבריה, המתח בין הזיכרון הרשמי לזי־כרון התרבותי והמתחים הפולי־טיים גרמו לפיצול. ״בממד הזמן — החקיקה היא הצלה, אבל יש גם את העניין הפוליטי, וזיכרון רשמי בלי גיבוי של זיכרון תר־בותי נשאר לגמרי שטוח״.

חוקר זיכרון קולקטיבי: זיכרון נקבע יותר על פי אופי החברה ולא דרך החלטות ממשלה

ואולם, גם אישים שלא היו ראשי ממשלות או נשיאים וכו להנצחה מיוחדת. לצד שמות בולטים בציונות כמו זאב ז׳בוטינסקי ובנימין זאב הרצל, גם דמויות שנויות במחלוקת קיבלו את הזכות. כך, ב-2005 נחקק חוק להנצחת זכרו של רחבעם זאבי (גנדי). לאור תח־קיר עובדה שפורסם ב-2016 וחשף עדויות על מעורבותו במעשי תקיפה מינית ואונס וכן בנושאים בעייתיים אחרים, כמו מוסר הלחימה שלו, הונחו על שולחן שתי הכנסות האחרונות הצעות חוק לבטלו — אך לשווא. החוק אמנם לא בוטל, וההנצ־חה נותרה, אבל הדימוי הציבורי השתנה כליל מאז. ״צריך לזכור שהממשלה, השלטון, מוסדות הציבור, גם אם הם שחקן חשוב בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי, הם רחוקים מלהיות שחקן יחיד״, אומר פרופ׳ גולדשטיין.

״הממשלה משפיעה על הח־קיקה, על הקצאת המשאבים, על ההגדרה בלוח השנה הרשמי של ימים, מועדים, טקסים ובוודאי שהיא הגורם הדומיננטי בעיצוב הזיכרון הרשמי. אבל התודעה ההיסטורית של הציבור מושפעת

